

UOT: 73/76

Orcid id: 0000-0001-6745-198X

Elnarə İntiqam qızı Mazandarova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti.
Müəllim
E-mail: mazandarova@inbox.ru

MÜASİR AZƏRBAYCAN İNCƏSƏNƏTİNİN MƏNZƏRƏ USTASI RAİS RƏSULZADƏ

Xülasə: Məqalə Azərbaycanın Əməkdar rəssamı Rais Rəsulzadənin yaradıcılığında mənzərə əsərlərinə həsr olunub. Rəssam doğma yurdu Azərbaycana sonsuz sevgisini öz mənzərə əsərlərində tamaşaçıya çatdırmağa çalışır. Bir çox janrlarda əsərlərə imza atmasına baxmayaraq, rəssam mənzərə janrında işləməyə üstünlük verir. Azərbaycanı qarış-qarış gəzərək özünəməxsusluğu və adət-ənənələri ilə seçilən unudulmaz rayonlarını kətana köçürən Rais Rəsulzadənin mənzərələrində Abşeron və Bakı kəndlərinin mənzərələri də geniş yer tutur. Rais Rəsulzadənin yaradıcılığında “İçəri Şəhər” mövzusunda əsərlər də çoxluq təşkil edir. Bu mövzuda əsərlər toplusu mövcuddur. Rəssamın istedadlı olması, yaradıcılığının vətəninə və vətəndən kənarında böyük rəğbətlə izlənilərək sevilməsi vurğulanır. Bu məqalənin məqsədi Rais Rəsulzadə yaradıcılığını işıqlandıraraq gənc nəsəyə aşılamadır. Müəllif “mənzərə ustası”, “Azərbaycan mənzərəsi”, “Azərbaycan incəsənətində rəssamın yeri” kimi anlayışları araşdırır.

Açar sözlər: mənzərə, sənət əsəri, rəssam, Əməkdar rəssam, yaradıcılıq, iş, janr, fəaliyyət, tablo

Rəngkarlıq sənətinin qədim janrlarından olan mənzərə janrı, ilin müxtəlif vaxtlarında yaradılmış landsaftın və atmosfer hadisələrinin təsviridir. Oudur ki, bu janrdan yaranan əsərlərin əsas qəhrəmanı təbiətdir. Tarix boyu sənətkarlar bu janrdan əsərlər yaradarkən meşələri və dənizləri, fırtınaları və göy qurşağını, memarlığı və hətta kainatın uzaqlıqlarını belə təsvir etmişlər. Bu əsərlərdəki sakitliyi və statikliyi bir qədər canlandırmaq üçün zaman-zaman əlavə olunan insan və heyvan təsvirləri isə əsas rolda qəbul edilmirlər. Mənzərə janrında əsəri canlandırmaq üçün istifadə edilən bütün növ texnikalar içərisində, yağlı boya, verdiyi dərinlik, parlaqlıq və canlılığına görə, texnikaların “şahı” deyilir. Yağlı boyadan istifadənin tarixi keçmiş rəssamların yaradıcılığına dayanır. Mənzərədə rəssamlar bəzən keçmişə, bəzən isə gələcəyə istinad edirlər. Amma mənzərənin real zamanda təsvirinə daha çox rast gəlinir. Çox hallarda rəssamlar öz fantaziyalarına və əhval-ruhiyyələrinə köklənərək də mənzərələr yaratmışlar. Dünya şöhrətli mənzərə ustalarından Klod Mone, Vilyam Törner, İsaak Levitan, İvan

Şişkin, Con Kostebli, Tomas Koul, Frederik Edvin Çörç, Kaspar David Fridrix, Aleksey Savrasov, Alfred Sisley, Arxip Kuinci, Albert Köyp, Jan-Batist Kamil Koro, Klod Lorrenin adlarını çəkə bilərik.

Azərbaycan təsviri sənətində də mənzərə janrına xüsusi əhəmiyyət verilmişdir. Zəngin tarixə malik olan Azərbaycan incəsənətinə nəzər salsaq, mənzərə janrının kökləri qədim dövrlərə gedib çıxır. Azərbaycanda mənzərələrin təsvirlərinə qədim qaya rəsmlərində, keramik əşyalar üzərində, xalça nümunələrində və miniatürlərdə rast gələ bilərik. Bəhrüz Kəngərli, Səttar Bəhlulzadə, Səməd Haqverdiyev, Kamil Xanlarov, Böyükağa Mirzəzadə, Kamil Nəcəfzadə, Rasim Babayev, Nəcəfqulu İsmayılov, Əyyub Hüseynov, Mahmud Tağıyev, Mikayıl Abdullayev, Elbəy Rzaquliyev, Toğrul Nərimanbəyov, Tahir Salahov kimi Azərbaycan rəssamları, təsviri sənətdə mənzərəçi rəssam kimi öz sözlərini demişlər.

Səttar Bəhlulzadənin “Kəpəzin göz yaşları”, “Qızbənövşəyə gedən yol”, “Cıdır düzü”, “Quba mənzərəsi”, “Yaşıl xalı”, “Xəzərdə axşam”, “Əmsar bağlarında”, “Bağlar arasında”, Kamil Xanlarovun “Abşeron”, “Zaqatala dağları”, “Astara”, “Payız işığı”, Nəcəfqulu İsmayılovun “Sahil”, “Pirşağı”, “Dəniz sahili”, “Stansiyaya yol”, “Mənzərə”, “İstisu dağlarında”, “Qusar rayonu”, “Qubadlı rayonu”, “Xosta”, “Dağlar”, “Dağ mənzərəsi”, “Bahar”, Kamil Nəcəfzadənin “Aylı gecədə qayıqlar”, Böyükağa Mirzəzadənin “Abşeronda”, “Fatmeyə hamamları”, “Dəniz mənzərəsi”, “Mənzərə”, “Qayıqlar”, Toğrul Nərimanbəyovun “Bakıda yay”, “İçəri şəhər”, “Qız qalası”, “Xəzər üzərində şəfəq”, “Məhsul bayramı”, “Torpağın bərəkəti”, “Tarla düşərgəsi”, “Qocaman çinar”, “Çiçəklər”, “Nar”, “Moskva”, Nadir Əbdürrəhmanovun “Azərbaycan dağlarında bahar”, “Dağlarda bahar”, “Çəltik tarlasında”, “Bizim dağların adamları”, “Sevimli naxışlar”, Tahir Salahovun “Qədim Bakı”, “Qız qalası”, “Bakı”, “Şirvanşahlar sarayı”, “Qədim Bakının damları”, “Xəzər”, “Xəzərdə axşam”, “Bilgəh kəndi”, “Tərk edilmiş bağ”, “Hövsan” və digərlərinin mənzərə əsərləri nəinki Azərbaycanda, ölkəmizin hüdudlarından kənar da tanınır.

Mənzərə janrı müasir Azərbaycan rəssamlarının yaradıcılığında da öz aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır. Azərbaycan rəssamları zəngin emosional və lirik mənzərə yaradıcıları kimi tanınırlar. Ətraf aləm, ana təbiət, bu sənətkarların əsərlərində təmiz, təbii-bakirəliyi ilə yanaşı həm də möhtəşəmliyi və unikalığı ilə təqdim olunur. Təbiətin fəsillərin və onilliklərin, yaşanan dövrün dəyişiklərinə uyğun vəziyyət alması da əsərlərdə öz əksini tapır. Azərbaycan rəssamlarının mənzərəsinə xas xüsusiyyətlərdən biri də, ümumilikdə rəssamı əhatə edən aləmin, nikbin və işıqlı koloritlə tamaşaçıya çatdırılmasıdır.

Azərbaycan rəssamlıq sənətində mənzərə janrında işləyən tanınmış rəssamlardan biri də Azərbaycanın Əməkdar rəssamı, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə nəslinin layiqli davamçısı, Rais Azər oğlu Rəsulzadədir. O, 1946-cı ildə Qazaxıstanda dünyaya gəlmişdir. Ailəsinin sürgün olduğu bu ölkədə anadan olan

rəssam, daha 3 yaşında anasını itirmiş və qardaşı ilə onu atası böyütmüşdü. Orta məktəbi rus dilində oxuyan rəssamın kiçik yaşlarından rəsmə, şahmata və yüngül atletikaya böyük marağı var idi və o, bu sahələrdə yarışlarda iştirak edərək yüksək nəticələr əldə edə bilmişdi. Məktəbin yuxarı siniflərində oxuyarkən Moskvanın Krupskaya adına Ümumittifaq İncəsənət Universitetinə qəbul olur və məktəbi tərk etmədən həmin universitetdə də qiyabi dərslər almağa başlayır. “Rəsin əsərləri həmin Qiyabi Xalq İncəsənət Universitetinin təşkil etdiyi sərgilərdə nümayiş etdirilməyə başlanır” [3, s. 5]. 1965-ci ildə universiteti və məktəbi uğurla başa vuran rəssam, artıq doğma yurdu Azərbaycana gəlməyi qərara alır və attestatını alar-almaz vətəninə gəlir. Bu, onun Bakıya qəti və həmişəlik dönüşü idi... “Sürgün həyatının bütün çətinliklərindən keçən, hər bahar həyatında alma ağacları çiçəkləyən, damında qaranquşlar yuva salan evlərinə heç vaxt isinişməyən, ürəyi xəyallarında yaşayan Azərbaycanla döyünən gənc rəssamın – böyük Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin nəvəsi, Azər bəyin oğlu Rais Rəsulzadənin vətənə qayıdışıydı” [1, s. 92]... Burada Əzim Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Məktəbinə daxil olaraq rəssamlıq təhsilini davam edir. 1969-cu ildə rəssamlıq məktəbini müvəffəqiyyətlə bitirir və Rusiyanın Penza vilayətinin Kuznetsk şəhərinə hərbi xidmətə yollanır. Hərbi xidmətdə olan dövrdə də rəssamlıq bacarığını nümayiş etdirir və böyük monumental işlərə imza atır, müxtəlif portretlər, mozaikalar, rəsmlər çəkir. Hərbi hissələr arasında elan olunmuş “Hərbi hissənin ən yaxşı tərtibi” adlı müsabiqədə də iştirak edərək aid olduğu hərbi hissəyə qalibiyyət qazıtmışdı.

Hərbi xidmətini 1971-ci ilin sonunda bitirmiş Rais Rəsulzadə Azərbaycana dönür və 1972-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Bədii Qrafika fakültəsinə daxil olur. Ali təhsilini 1977-ci ildə bitirən rəssamın yüksək pedaqoji potensialının olmasını gören universitet rəhbərliyi bir il sonra, 1978-ci ildə onu “Rəsm, Heykəltəraşlıq və Boyakarlıq” kafedrasına saat hesabı dərslər demək üçün müəllim vəzifəsinə təyin edir. Rəssam qısa müddətdə müəllim, hal-hazırda isə universitetin dosentidir. 1978-ci ildən keçmiş SSRİ və Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvüdür. Daim ittifaqın ictimai və yaradıcı həyatında fəal iştirak edən rəssam, nəticədə ittifaqa daxil olan ölkələrdə və ümumiyyətlə, dünyanın bir sıra ölkələrində keçirilmiş sərgilərdə əsərlərini sərgiləmişdir. Kubanın paytaxtı Havana şəhərində 1980-ci ildə, Əfqanıstanda 1980-1981-ci illərdə, Polşada 1988-ci ildə və ABŞ-ın Hyuston şəhərində 1989-cu ildə sərgilənən əsərləri haqqında milli informasiya və ümumittifaq informasiya vasitələrində müsahibələr alınmış, məqalələr işıq üzü görmüşdür. “Son illərdə isə Azərbaycan Respublikası incəsənətinin Bakıda, Moskvada, İstanbulda açılmış "Payız", "Yaz", "Novruz" sərgilərində iştirak edib. 1994-cü ildə onun I fərdi sərgisi, 1995-ci ildə isə II fərdi sərgisi açılıb” [2, s. 6].

Rais Rəsulzadə müxtəlif üslublarda əsərlərə imza atsa da, məhz mənzərə üslubu ilə diqqəti cəlb edir. Onun Azərbaycanın dilbər guşələrinə həsr etdiyi

mənzərə əsərləri, rəngarəngliyi və texnikası ilə göz oxşayır. Rəssamın mənzərə əsərləri içərisində həmçinin Azərbaycandan kənar, digər ölkələrdə işlənmişləri də vardır. Lakin, əksər mənzərələr məhz Azərbaycanın müxtəlif rayonlarına və Abşeron yarımadasına həsr olunub. Abşeron mənzərələrinin rəssamın yaradıcılığında xüsusi yeri, onun ata-baba yurdunun məhz Novxanı kəndində olması ilə əlaqədar idi. Buranın təbiətinin təsvirinə rəssam həyatının müxtəlif dövrlərində qayıtmış və çoxlu zaman və yaradıcılıq imkanları sərf edərək möhtəşəm səciyyəvi Abşeron mənzərələri ərsəyə gətirmişdir. Bakı kəndlərinin mənzərələri içərisində “Abşeron. Buzovna”, “Abşeron. Xəzərin sahilı”, “Sahil”, “Şüvəlan”, “Şüvələnda bağ”, “Xəzər”, “Xəzərin qumlu sahilı”, “Abşeron. Qala kəndi”, “Nardaran”, “Pirşağı”, “Yay. Şüvələnda”, “Abşeron. Dənizə gedən yol”, “Köhnə Buzovna”, “Abşeronda”, “Ləiş. Dənizə gedən yol” kimi əsərlər bu diyarın özünəməxsus təbiətini, mənzərəsini, iqlimini özündə əks etdirir. Xəzər sahilində yerləşən Bakı kəndlərində dənizlə qurunun gözoxşayan vəhdəti rəssamın fırçasıyla əbədiləşib. Bu cür şairanə tərzdə ifa olunmuş tablolarla öz əksini tapmış Abşeron kəndlərinin mənzərələri, tamaşaçı yaddaşında əbədi iz qoymağı bacarıb.

Rəssamın Bakıya həsr etdiyi mənzərə əsərlərindən “Bakı. İçərişəhər”, “Bakı. Axşam”, “Bakı. Qara şəhər”, “İçərişəhər”, “Köhnə Bakı”, “Şəhər mənzərəsi”, “Bakı. Keşlə”, Bakı – sənaye şəhəri”, “Bakı. Axşam” kimilərində biz, köhnə neft sənayesi Bakısını, İliç buxtasını (körfəzini), Bakı ətrafı mənzərələri, Xəzər dənizinin Bakı sahilini, köhnə gəmiləri və s. görə bilirik. Bu əsərlər içərisində seriya şəklində yaradılmış və İçəri Şəhər abidələrinə həsr olunmuş “İçəri Şəhər” adı altında əsərlər toplusu vardır. Seriya əsərləri sırasına həmçinin Buzovna, Mərdəkan və Bilgəhdə yerləşən dini və mədəni ocaqların eskiz və etüdlərini də daxil edə bilirik. Azərbaycan sənayesinin əsasını təşkil edən neft sənayesi mövzusunda yaradılmış mənzərə əsərlərində isə arxa fonda Xəzər dənizi işlənməklə, qaralmış neft buruqlarından tutmuş mazutlu çənlərə kimi xırdalıqlarla mənzərənin ümumi abu-havası öz əksini tapır. Rəssamın sənaye mənzərəsi əsərlərində neft hopmuş Abşeron torpaqları, özünəməxsusluğu ilə tamaşaçıda canlı təsəvvür yaradır.

Rais Rəsulzadənin Azərbaycanın rayon mənzərələrinə həsr etdiyi əsərlərindən isə “Gədəbəy. Slavyanka”, “Bahar. Şəki”, “Qəbələ. Laza”, “Oğuz. Qalaçay”, “Qarlı Kəpəz”, “Qəbələ. Mirzəbəyli”, “Göygöl. Toğana”, “Göyçəkənddə”, “İsmayilli. Lahıca gedən yol”, “Qusar”, “Şamaxı dağları”, “Qəbələ. Qəmərvan”, “Qarabulaq kəndi”, “Göyçay çayı”, “Buludlu Kəpəz”, “Nabran”, “Naxçıvan dağları”, “Lənkəranda”, “Çaykənd. Ceviz ağacları” və bir çox digər Azərbaycanın əvəzsiz, gözəl mənzərəli rayonlarına həsr edilmiş tabloları misal göstərmək mümkündür. Bu əsərlərdə həyat dolu Azərbaycan torpağının nikbin və işıqlı uyğunluğu vəhdət təşkil edir. Təbiətdən alınmış rənglərin tabloya məharətlə əks olunması nəticəsində Azərbaycan mənzərəsinin unikalılığı və əsra-

rəngizliyi göz önünə çıxır. Rəssam yaradıcılığı boyunca Azərbaycanı qarış-qarış gəzir, müxtəlif fəsillərdəki təbiətin hansı gözəlliklərə məruz qalmasını sevərək kətana köçürür. Gözəllik qaynağı olan mənzərə janrının Rais Rəsulzadə yaradıcılığında xüsusi yeri həm də ondan irəli gəlir ki, bu onun daxili ehtiyacı, zövqü və vətənə bağlılığının sübutudur.

Mahir mənzərə ustası olan Əməkdar rəssam Rais Rəsulzadənin natürmortları, kompozisiyaları və portret əsərləri də mövcuddur. Bunlardan “Ana”, “Kür balıqçısı Cəfər Cəfərovun portreti”, “Dizayner Ovçinnikov Valeriy”, “Humay”, “İsmayıl Əliyevin portreti”, “Rəssamın portreti”, “Rza Avşarın portreti”, “İsmayıl Məmmədov”, “Kamil”, “Q. Sadıxzadənin portreti”, “Qaçqın”, “Metro inşaatçıları”, “Yorğun əsgər” kimiləri portret əsərləri sırasına daxildir. “Rəssamın görüntüyə gətirdiyi obrazlara xas incə və səciyyəvi cizgiləri rənglərin dili ilə ifadə edə bilməsini ilk növbədə onun insan psixologiyasına bələdliyinin nəticəsi saymaq olar” [4, s. 12]. “Güllər”, “Qızıl güllər”, “Yasəmən” və s. bir çox bu kimi əsərlər isə natürmort janrında işlənmişdir.

Rais Rəsulzadə Azərbaycan təsviri sənətində göstərdiyi layiqli fəaliyyətinə görə 2002-ci ildə “Azərbaycan Respublikasının Əməkdar Rəssamı” fəxri adını almışdır. 2009-cu ildən etibarən isə “Azərbaycan Siyasi Repressiya Qurbanları Assosiasiyası”nın rəhbəridir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Bağırzadə N. Gecikmiş etiraf kimi. Bakı 2007, (s. 92).
2. Nəsiman Yaqublu. Rəsulzadə yadigarı. Rais Rəsulzadənin 70 yaşına. 525-ci qəzet, 2016, 25 oktyabr. (s.6).
3. Rafael Hüseynov. Adında və fırçasında işıq daşıyan. 525-ci qəzet 2017, 2 fevral. (s.5).
4. Ziyadxan Əliyev. Repressiya yellərindən keçən sənət yolu. “Mədəniyyət” 2014, 31 Yanvar (s.12).

Эльнара Интигам кызы Мазандарова

РАИС РАСУЛЗАДЕ – МАСТЕР ПЕЙЗАЖА СОВРЕМЕННОГО АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ИСКУССТВА

Резюме: Статья посвящена пейзажным работам заслуженного художника Азербайджана Раиса Расулзаде. Свою бесконечную любовь к родному Азербайджану художник пытается передать зрителю в своих пейзажных работах. Несмотря на то, что он подписал работы во многих жанрах, художник предпочитает работать в жанре пейзажа. Пейзажи Апшерона и бакинских сел занимают большое место в пейзажах Раиса Расулзаде, объехавшего весь Азербайджан и перенесшего на холст незабываемые

края, отличающиеся своей неповторимостью и традициями. Особое место в творчестве Раиса Расулзаде занимают работы над «Внутренним городом». Есть сборник работ на эту тему. Подчеркивается, что художник талантлив и его творчество с большой симпатией смотрят и любят на родине и за рубежом. Цель данной статьи – просветить молодое поколение, осветить творчество Раиса Расулзаде. Автор исследует такие понятия, как «художник-пейзажист», «азербайджанский пейзаж», «место художника в азербайджанском искусстве».

Ключевые слова: пейзаж, художественное произведение, художник, заслуженный деятель искусств, творчество, произведение, жанр, действие, картина.

Elnara İntigam gizi Mazandarova

LANDSCAPE MASTER OF MODERN AZERBAIJANI ART RAIS RASULZADE

Summary: The article is dedicated to the landscape works of the Honored Artist of Azerbaijan Rais Rasulzade. The artist tries to convey his endless love for his native Azerbaijan to the audience in his landscape works. Despite the fact that he signed works in many genres, the artist prefers to work in the landscape genre. The landscapes of Absheron and Baku villages occupy a large place in the landscapes of Rais Rasulzade, who traveled all over Azerbaijan and transferred the unforgettable regions distinguished by their uniqueness and traditions to the canvas. Works on "Inner City" occupy a special place in Rais Rasulzade's creativity. There is a collection of works on this topic. It is emphasized that the artist is talented and his work is followed and loved with great sympathy in his homeland and abroad. The purpose of this article is to enlighten the young generation by illuminating Rais Rasulzade's creativity. The author explores concepts such as "landscape artist", "Azerbaijani landscape", "the place of the artist in Azerbaijani art".

Key words: landscape, work of art, artist, honored artist, creativity, work, genre, action, tableau

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.03.2023

**Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
sənətsünəşliq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Aslan Xəlilov**